

COVID-19 Pandemisinde Hemşirelik Öğrencilerinin Uzaktan Eğitimle Temel Hemşirelik Becerilerini Öğrenme Deneyimleri

Nursing Students' Experiences in Learning Fundamental Nursing Skills through Distance Education during the COVID-19 Pandemic

Simge Çoşkun Palaz¹ Birgül Cerit¹

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Bolu, TÜRKİYE

Geliş tarihi/ Date of receipt: 28/06/2024

Kabul tarihi/ Date of acceptance: 11/01/2025

© Ordu University Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, Türkiye, Published online: 25/03/2026

ÖZ

Amaç: Bu araştırmanın amacı, COVID-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim ile kazandırılmaya çalışılan temel hemşirelik becerilerini öğrenme durumları ve bu süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerini belirlemektir.

Yöntem: Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 güz dönemi öğretim yılında pandemi nedeniyle hemşirelik esasları dersi kapsamında yer alan temel hemşirelik becerilerini uzaktan eğitimle öğrenmek durumunda kalan öğrenciler oluşturmuştur. Bu araştırma durum çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu çalışma grubuna e-mail olarak gönderilmiş ve öğrencilerden görüşleri yazılı olarak alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma sonucunda, öğrencilerin çoğunluğunun pandemi sürecinde temel hemşirelik becerilerini uzaktan eğitimle öğrenemedikleri belirlenmiştir. Öğrenme sürecinde öğrenciler en çok yetersizlik duygusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin çoğunun uygulamaları eğitimi gözetiminde yapamadıkları için sorun yaşadıkları, bir kısmının internet erişiminden, ev ortamı ve araç-gereçlerden ve bilgisayar başında fazla vakit geçirmekten dolayı sorunlar yaşadıkları ve mesleki açıdan endişe, korku ve güvensizlik hissettikleri tespit edilmiştir.

Sonuç: Temel mesleki yeterliliklerin kazandırılabilmesi ve psikomotor becerilerin gerçekleştirilmesinde uzaktan eğitimin tek başına yeterli olmadığı saptanmıştır. Öğrencinin, mesleki uygulamaları etkin şekilde öğrenbilmesi, güvenli şekilde gerçekleştirebilmesi ve olumlu mesleki benlik oluşturabilmesinde uzaktan eğitimin sınırlayıcı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, hemşirelik becerisi, hemşirelik öğrencisi, uzaktan eğitim

ABSTRACT

Objective: The aim of this study is to determine nursing students' ability to learn basic nursing skills through distance education during the COVID-19 pandemic and their views on the problems encountered in this process.

Methods: The study group consisted of students who had to learn basic nursing skills through distance education in the fall semester of 2020-2021 due to the pandemic. This research was conducted as a case study. Data were collected using a semi-structured interview method. The semi-structured interview form prepared by the researchers was emailed to the study group, and students' responses were obtained in writing. Content analysis was used to analyze the data obtained.

Results: The results showed that most students were unable to learn basic nursing skills through distance education during the pandemic. During the learning process, students reported feeling inadequate the most. In addition, it was discovered that most of the students had problems because they could not perform the practices under the supervision of the academician, some of them had problems due to internet access, home environment, equipment, and spending too much time at the computer and they felt professional concern, fear, and insecurity.

Conclusion: Results of this study indicate that distance education alone is not sufficient to gain basic professional competencies and execute psychomotor skills. It can be said that distance education is limiting for the student to learn professional practices effectively, perform them safely and create a positive professional self.

Keywords: COVID-19, nursing skill, nursing student, distance learning

ORCID IDs of the authors: SÇP: 0000-0002-3112-0588; BC: 0000-0003-0007-4205

Sorumlu yazar/Corresponding author: Simge Çoşkun Palaz

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Bolu, TÜRKİYE

*Çalışma 20-22 Eylül 2023 tarihinde Türkiye’de çevrimiçi olarak gerçekleştirilen ‘‘1. Uluslararası Hemşirelik Eğitiminin Geleceği Kongresi’’ nde özet sözel bildiri olarak sunulmuştur.

e-posta/e-mail: csknsimge@gmail.com

Atf/Citation: Çoşkun Palaz S, Cerit B. (2026). COVID-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenme deneyimleri. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 9(2), 315-324. DOI:1038108/ouhcd.1506776

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Koronavirüs Hastalığı 2019 (COVID-19) Çin'de ortaya çıkmış ve 1 Mart 2020'den itibaren aniden küresel bir salgına dönüşmüştür (Lu ve ark., 2020; World Health Organization, 2020). Bu pandemi sadece fiziksel sağlığı değil, aynı zamanda salgının yayılımını önleyebilmek için alınan önlemlerin bir sonucu olarak, insan yaşamında birçok değişime neden olmuş ve dünya çapında yaşam tarzı, iş, ekonomi ve hatta eğitim sistemini de derinden etkilemiştir (Gautam ve Sharma, 2020; İlaslan ve Demiray, 2019; Verma ve ark., 2020). Pandemiye kadar eğitim kurumlarında her kademede fiziksel olarak sınıflarda devam eden öğretim oldukça hızlı bir şekilde sanal sınıflara (uzaktan eğitime) dönüştürülmüş ve pek çok üniversitede de öğretime uzaktan eğitimle devam edilmiştir (Giovannella, 2020).

Uzaktan eğitim, geniş anlamda öğrenmeyi kolaylaştırmak için elektronik medya ve cihazların kullanımı olarak tanımlanmakta olup, pandemi sırasında eğitimin devam etmesini sağlarken virüs bulaşma riskini en aza indiren kritik bir araç olarak ortaya çıkmıştır (Bentley ve ark., 2012; Haanes ve ark., 2024). Türkiye'de COVID-19 vakası tespit edilir edilmez salgını kontrol altına almak için hayatın birçok noktasında kısıtlamalar başlamıştır. Bu bağlamda birçok eğitim kurumu çeşitli önlemler almış, ilk önce okullarda eğitim öğretime ara verilmiş ardından eğitimin uzaktan eğitim olanaklarıyla yürütülmesi yönünde karar alınmıştır. Uzaktan eğitimle yürütülen dersler, akademik eğitime devam etmenin bir yönünü göstermiştir. Üniversiteler de uzaktan eğitim merkezleri vasıtasıyla hızlı bir şekilde uyum sağlayarak eğitime başlamıştır (Kurnaz ve Serçemeli, 2020).

Günümüzde uzaktan öğrenme, özellikle lisans düzeyinde tıp ve hemşirelik öğretiminde potansiyel öğrenme yöntemi olarak kabul edilmektedir. Ancak hemşirelik lisans eğitim programlarının temel amacı öğrencilerine bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanda hemşirelik bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırarak profesyonel özelliklere sahip bireyler yetiştirmektir (Gül ve ark., 2019). Bu doğrultuda hemşirelik eğitimi teorik bilgi ve klinik uygulama olmak üzere birbirini tamamlayan iki ana unsurdan oluşmakta olup, hemşirelik meslek dersleri kapsamında yürütülmektedir. Hemşirelik meslek dersleri arasında yer alan "Hemşirelik Esasları" dersi, bütün hemşirelik meslek derslerine temel oluşturan ana ilkeleri ve başlıca yöntemleri öğretmekte olup hemşirelik eğitimi için "Temel Bilim" niteliği taşıyan bir derstir (Ulusoy ve

Görgülü, 1996). Bu dersin işleyişi öncelikle teorik bilgilerin sınıflarda demonstrasyon yöntemi kullanılarak anlatılması, daha sonra öğrencilerin küçük gruplar halinde laboratuvarında öğretim elemanı rehberliğinde maketler üzerinde uygulamaları gerçekleştirmeleri ve son aşama olarak klinik ortamı deneyimlemeleri ile yürütülmektedir (Chan, 2002; Gül ve ark., 2019). Bu noktada hemşirelik esasları dersinin uzaktan eğitim yöntemi ile yürütülmesi bazı endişeleri ve sakıncaları beraberinde getirmektedir.

Hemşirelik lisans eğitiminde uzaktan eğitimin kullanımı ile ilgili yapılan çalışmalarda simülasyon, video vb. uzaktan eğitim yöntemlerinin hemşirelik öğrencilerinin eğitim süreçlerinde kaygılarını azaltarak, öğrenmeye katılımlarını desteklediği, klinik becerilerine yönelik stresi azalttığı ve rehberlik sağladığı, özgüven ve iletişim becerilerini geliştirdiği ancak klinik performanslarını önemli ölçüde artırmadığı saptanmıştır (Forbes ve ark., 2016; Lister ve ark., 2018; Massey ve ark., 2017). Karaman ve arkadaşlarının (2021) hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecini değerlendirdikleri bir başka çalışmada, öğrencilerin %84.8'inin uzaktan eğitim sürecinin uygulamalı hemşirelik eğitimi olumsuz etkilediğini, %81.5'inin uygulamaya dayalı derslerin uzaktan verilmesinin yeterli olmadığını düşündüğü ve %63.4'ünün ise uzaktan eğitim sisteminde derslerin verimliliği konusunda endişe yaşadığı ortaya çıkmıştır (Karaman ve ark., 2021). Hemşirelikte uygun olmayan eğitim şekli ve yetersiz klinik beceriler, bakımın kalitesine ve hasta güvenliğine olumsuz yansıyabilmektedir (Alemán ve ark., 2011). Uluslararası hemşirelik birlikleri ve ülkemizde Hemşirelik Eğitimi Derneği (HEMED) COVID-19 pandemisi ile mücadelede önemli hizmetlerden birisinin de nitelikli hemşirelik eğitimi olduğunu vurgulayarak; yeterli hazırlık, denetim ve destek olmadan mezun edilecek hemşirelik öğrencilerinin kendilerini, hastalarını ve sağlık profesyonellerini daha fazla risk altına sokabileceklerini bildirmiştir (AACN, 2020; CASN, 2020; NASN, 2020; HEMED, 2020).

Tüm dünyada pandemi sürecinin getirmiş olduğu sosyal mesafe ve karantina önlemleri ile hemşirelik eğitim süreci önemli ölçüde yeniden şekillenmiştir. Hemşirelik öğrencilerine özellikle temel hemşirelik becerilerinin düzenli olarak uzaktan eğitim ile öğretilmeye çalışılması zorlu ve yeni karşılaşılan bir durum olmuştur. Dolayısıyla öğrencilerin becerinin öğrenilmesinde uzaktan eğitime yönelik tutumlarının ne olduğu daha önce

değerlendirilmemiştir. Hemşirelerin sağlık sistemlerinde oynadığı kritik rol göz önüne alındığında, sanal öğrenme ortamlarında karşılaştıkları benzersiz zorlukların anlaşılması önemlidir (Haanes ve ark., 2024). Eğitimciler, bu pandemi sürecinde yaşanan olumlu ve olumsuz tüm deneyimlerin raporlanmasının gelecekteki uygulamaların geliştirilmesinde önemli olacağına dikkat çekmektedir (Uzelli Yılmaz, 2021). Buna dayalı olarak, bu çalışmada COVID-19 salgını sırasında uzaktan eğitimle yürütülen hemşirelik esasları dersi kapsamında, hemşirelik öğrencilerinin temel hemşirelik becerilerini öğrenme durumu ve konuya ilişkin deneyimleri belirlenmek istenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçların temel hemşirelik becerilerinin öğretilmesinde kullanılabilecek öğretim yöntemlerinin şekillendirilmesi, uzaktan eğitime uygun seçeneklerin belirlenmesi, eğitimin daha nitelikli yürütülebilmesi ve konuya ilişkin yapılabilecek ileri çalışmalara yönelik yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma Soruları

Bu çalışma COVID-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim ile Hemşirelik Esasları dersi kapsamında kazandırılmaya çalışılan temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme durumlarına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

•Öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenme durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

•Öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenme sürecinde yaşadıkları sorunlar nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma durum çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boyutsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir. Elde edilen sonuçlarla olayın neden o şekilde oluştuğu ve gelecek çalışmalarda nelere odaklanılması gerektiğini ortaya koyar (Subaşı ve Okumuş, 2017). Bu bağlamda bu çalışmada pandemi sürecinde temel hemşirelik becerilerini uzaktan eğitimle öğrenmek durumunda kalan öğrencilerin bu becerileri öğrenme durumları derinlemesine incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcı grubunu Türkiye'nin Batı Karadeniz bölgesinde bulunan bir üniversitenin hemşirelik bölümü ikinci sınıfta öğrenim gören, Hemşirelik Esasları dersine ilk kez kayıtlanan, klinik deneyimi olmayan, çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve veri toplama formlarının geri dönüşünü sağlayan 21 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ait veriler incelendiğinde yaş ortalamalarının 19.90 ± 1.04 (range: 19-23) olduğu, %80.95 (n= 17)'inin kadın ve %19.05 (n= 4)'inin de erkek olduğu belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin elde edilmesinde görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler Şubat-Mart 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Hemşirelik temel becerilerinin kazandırıldığı Hemşirelik Esasları dersi ve bu ders kapsamında öğrenciye kazandırılmak istenen temel hemşirelik becerileri 2020-2021 güz döneminde pandemi nedeniyle uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu dersin tüm teorik ve uygulamaları tamamlandıktan sonra son derste öğrenciler araştırma konusunda bilgilendirilmiş, çalışmaya davet edilmiş ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilerden sözel onamları alınmıştır. Daha sonra araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, pandemi koşulları nedeniyle yüz yüze görüşme yapılamadığından çalışma grubuna e-mail olarak gönderilmiş ve öğrenciler görüşlerini yazılı olarak belirtmişlerdir. Araştırmada, katılımcılara isimlerinin gizli kalacağı, anlamadıkları bölümlerde yeniden açıklama yapılacağı, görüşlerini açıkça ifade edebilecekleri, bunun hiçbir şekilde ders değerlendirmelerini etkilemeyeceği ve her birine bir kod verilerek sembolize edilecekleri (Ö1, Ö2, Ö3, ..., Ö21 şeklinde) konusunda bilgi verilmiştir.

Veri Toplama Formları

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaş ve cinsiyetlerini sorgulayan iki soruluk bir formdur.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

COVID-19 pandemisinde temel hemşirelik becerileri ile ilk kez karşılaşan ve uzaktan eğitim yoluyla bu becerileri kazanmaya çalışan öğrencilerin görüşlerini ortaya koymak için araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu form hazırlandıktan sonra kapsam geçerliliği için,

alanında uzman üç akademisyen hemşireye gönderilerek uzman görüşü alınmıştır. Daha sonra görüşme formunun anlaşılabilirliğini test etmek için çalışma grubunda yer almayan iki öğrenci ile pilot uygulama yapılmış, bu uygulamada soruların anlaşılabilirliği konusunda herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Pilot uygulama verileri çalışmaya dahil edilmemiştir. Uzman görüşü ve pilot uygulamadan elde edilen görüşlere göre formun son hali oluşturulmuştur. Buna göre görüşme formunda; uzaktan eğitimle hemşirelik esasları dersi kapsamında öğretilen temel hemşirelik becerilerini öğrenebildiniz mi ve temel becerileri öğrenme sürecinde ne tür sorunlar yaşadınız sorularına yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Nitel veri analizinde içerik analizi, verilerdeki temel desenleri ve temaları belirlemek için sıkça kullanılan bir yöntemdir. Bu analiz türü, yazılı verilerin dikkatli bir şekilde incelenmesi ve anlamlandırılması sürecini içerir (Krippendorff, 2018). Özellikle sağlık bilimlerinde, bireysel deneyimlerin ve algıların detaylı bir şekilde ele alınmasını sağladığı için tercih edilmektedir (Hsieh ve Shannon, 2005). E-mail yoluyla elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve kodlanmıştır. Verilerin kodlanmasında, veri seti birkaç defa okunmuş ve ortaya çıkan kodlar üzerinde tekrar tekrar çalışılmıştır. Verilerin güvenilirliğini sağlamak için, kodlama sürecinde araştırmacılar arasında mutabakat sağlanmıştır. Verilerin kodlanması bağımsız olarak iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş, farklılık gösteren kodlamalar üzerinde tartışılarak uzlaşma sağlanmıştır. Kod ve temaların doğruluğunu artırmak amacıyla alanında uzman bir akademisyenden görüş alınmıştır. Kodlar temalara ulaşmada temel alınmış, kod ve temalara göre veriler betimlenmiş ve alıntılara yer verilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın uygulanabilmesi için Sosyal bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan etik kurul izni (Tarih: 01.03.2021, sayı: 2021/46), araştırmanın uygulandığı okuldan resmi yazılı izin ve katılımcılardan sözel onam alınmıştır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı gerçekleşmiştir.

Bulgular

Bu çalışmanın bulguları öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme durumları ve bu süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri olmak üzere iki tema altında verilmiştir.

Tema I: Öğrenme Durumu

Bu başlık altında, öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme durumlarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 1'de öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme durumlarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Buna göre uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme konusunda öğrenciler en çok beceriyi öğrenemedikleri (n=17) yönünde görüş bildirmişlerdir. Beceriyi öğrenebildiğini düşünen öğrenci yokken (n= 0) öğrencilerin bazıları kısmen öğrenebildiğini (n= 4) belirtmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme durumlarına ilişkin tema ve kodlar

Tema	Kod	n
Öğrenme Durumu	Öğrendim	-
	Kısmen öğrendim	4
	Öğrenmedim	17

Tema II. Öğrenmeye İlişkin Yaşanan Sorunlar

Bu tema altında, öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenme sürecinde yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 2'de öğrencilerin en çok uzaktan eğitimle beceriyi öğrenme konusunda yetersizlik hissettikleri (n= 16) yer almaktadır. Yetersizlik duygusuna ilişkin Öğrenci 7, "*Bilen kişiler eşliğinde uygulamaları denememiş olmaktan ve online şekilde gerekli feedbackleri tam olarak alamamaktan yetersiz hissediyorum. Staj imkânı bulamadan da yeterli hissetmemiz çok mümkün değil. Stajlarda bile bazı uygulamaları deneme fırsat bulamazken evden yeterli seviyeye gelmek pek mümkün olmuyor*" (Ö7) sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. Yine yaşadıkları yetersizliğe ilişkin olarak Öğrenci 3, "*Öğretmenlerimizin verdiği uygulama ödevleri ve derste izlediğimiz videolar öğrenmemize katkı sağladı ama tamamen yeterli olduğumuzu düşünmüyorum*" (Ö3) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Öğrenci 4, "*İletişimde göz temasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Etkileşim konusunda yetersizlik hissettim ama elde olan imkânlar böyleydi mümkün olduğunca yeterli hale gelmesi için uğraştık/uğraşıldı*" (Ö4) ve Öğrenci 20, "*Yeterli hissetmiyorum. Bir kere bile beceri eylemini gerçekleştirmezsem kendi seviyemi anlayamam*"

(Ö20) sözleriyle görüşlerini dile getirmiştir (Tablo 2).

Tablo 2 incelendiğinde uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenirken öğrencilerin çoğunlukla uygulamaları eğitimci gözetiminde gerçekleştirememekten kaynaklı sorunlar yaşadıkları (n= 12) görülmektedir. Bu kapsamda öğrenciler sorunlarını; hangi beceriyi ne kadar yapabildiklerini bilemedikleri, uygulama yapma şanslarının olmadığı ve uygulamayı elle dokunarak, hissederek ve geri bildirim alarak yapamadıkları, şeklinde sıralamışlardır. Konuya ilişkin Öğrenci 5 görüşlerini, “Uygulamalardaki yanlışlarımı birebir görerek düzeltmedim” (Ö5) olarak açıklamıştır. Yine uygulamaların eğitimci gözetiminde yapılamaması konusunda Öğrenci 10, “Uygulama yapma şansımız olmadığı için dersi ne kadar dinlese de tam olarak kavrayıp kavrayamadığımızı, neyi ne kadar yapabildiğimizi anlamamız mümkün değil” (Ö10) ve Öğrenci 13, “Pratiğe bağlı öğrenmeye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum ve uygulamaları hocalarımızın değerlendirmesi altında yapamamak bizi kötü etkiledi” (Ö13) sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. Öğrenme sürecinde elle dokunarak, hissederek uygulamanın önemli olduğuna ve uzaktan eğitimin bunu engellediğine vurgu yapan öğrencilerden biri ise, “Uzaktan eğitim elle dokunarak, hissederek beceriyi kendimizin yapmasına olanak vermedi. Dokunarak öğrenme yöntemi her zaman daha etkin olduğundan laboratuvar da bu işlemleri uygulayarak öğrenmeyi tercih ederdim. Kalıcı değildi, hocalarımızla karşılıklı iletişim halinde olmak bizim için daha etkindi” (Ö7) sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 2’de öğrencilerin bazıları uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenirken internet erişiminden kaynaklı (n= 8) sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler internette kaynaklı sorunlarını; sık internet kesintisinin olması, internet paketinin yeterli olmaması, bulunulan bölgede şebekenin olmaması ve yüz yüze iletişim kuramama şeklinde sıralamışlardır. Yaşanan bu sorunlara ilişkin Öğrenci 11 görüşlerini, “İnternet kalitesi çok kötü olduğu için derslere canlı katılamadım sonradan izliyordum çoğu zaman ve bu da verimli olmuyordu. Yaşadığımız bölgede sık yaşanan elektrik kesintileri eğitimimi olumsuz etkiliyordu. Çoğu zaman şartların elverişsiz olması da strese neden oluyordu” (Ö11) şeklinde ifade etmiştir. Konuyla ilişkili olarak Öğrenci 21 ise, “Final sınavlarına kadar köyde yaşamak zorunda kaldım. Bu beni oldukça zorladı. Çünkü şebeke erişimi bile

başlı başına bir dertti. Vize sınavında şebekeden kaynaklı sıkıntı yaşamamak adına bir buçuk iki saatlik yol giderek şehir merkezinde sınava girdim” (Ö21) sözleriyle görüşünü belirtmiştir (Tablo 2).

Öğrencilerin bazıları uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenmeye ilişkin yaşadıkları bir diğer sorunu, uygulamaları tam olarak öğrenemedikleri için endişe, korku ve güvensizlik duygusu yaşama olarak açıklamışlardır (n=6). Bu konuda Öğrenci 1 görüşlerini, “Sahada öğrenmek gibi değil. Bilmeyerek zarar vermekten korkuyorum. Meslekte geride kalmaktan yer yer endişe duyuyorum” (Ö1) şeklinde ifade etmiştir. Yine konuya ilişkin Öğrenci 8, “Böyle önemli bir dersi uzaktan görmek çok zor. Bir laboratuvar ortamında veya hastanede görmemiz gereken bu dersin ev ortamında geçmesi bizim açımızdan biraz kötü. Buda ileride mesleki açıdan bizi etkileyecektir” (Ö8) ve Öğrenci 12 görüşlerini, “Uygulama yapmadıkça körleşeceğim gibi hissediyorum ve bunları beceriye dökme konusunda yeterli olup olmadığımı endişe ediyorum. Etrafımdaki insanlar bile yarım hemşire kavramı kullanmaya başladı. Bende geleceğim hakkında endişelenmeye başladım” (Ö12) sözleriyle belirtmiştir. Öğrenci 4, “Uygulama yapma konusunda endişeliyim. Uygulamaları yaparken birine zarar verir miyim korkusu çok fazla” (Ö4) ve Öğrenci 5 ise görüşlerini, “Becerilere yönelik bütün bilgilere hakimim ama bir bilen yanında yapmadığım için tereddütlerim var, endişelerim var. Gerçek bir hastada bunları nasıl yapacağımı kestirememek beni korkutuyor, güvenimi zedeliyor” (Ö5) sözleriyle ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 2’de öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenmeye ilişkin diğer sorunu, bilgisayar başında çok vakit geçirmeden kaynaklı yaşanan sorunlar (n= 3) olarak belirttikleri görülmektedir. Bu konuda Öğrenci 1 görüşlerini, “Bilgisayarın çok uzun süre kullanımı yarardan çok yıpratıcı. İnsan olduğumuzdan dolayı saatlerce bilgisayar başında olmak, hareketsizlikten kaynaklı vücut sağlığımızı ve sürekli ekrana bakmaktan kaynaklı göz sağlığımızı etkiliyor. Dersi anlamak ve oturtmak için katlandığımız sabrı, yüz yüze olduğu zamandan iki kat daha fazla tüketmesiyle birlikte artan strese bağlı bazı sorunları da beraberinde getiriyor” (Ö1) sözleriyle ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenmeye ilişkin ifade ettikleri diğer sorunların, ev ortamından (n= 2) ve uygulamalarda kullanılan araç-gereçlerden kaynaklı sorunlar (n= 2) olduğu görülmektedir. Ev

ortamından kaynaklı sorunlara ilişkin Öğrenci 9, “Verilen ödevleri yapmak için annemler bazen müsait olmuyordu tek başıma uygulamayı yapmak zor oluyordu. Ayrıca ev hali çok daha başka geliyor. Okula mental olarak daha hazır halde gidiyoruz. Burada bazen yeri geliyor kamera arkasına sığıyoruz” (Ö9) olarak görüşlerini belirtmiştir. Uygulamalarda kullanılan araç-gereçlerden

kaynaklı yaşanan sorunları Öğrenci 14, “Tıbbi malzemeleri kendi alabildiklerim kadarıyla tanıyıp inceleyebildim” (Ö14) ve Öğrenci 18 ise, “Uygulamaları yapmak verilen ödevleri tamamlamak için gerekli malzemeleri temin etmekte zaman zaman güçlükler yaşadım” (Ö18) şeklinde açıklamıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenebilme sürecinde yaşadığı sorunlara ilişkin tema ve kodlar

Tema	Kod	n*
Öğrenmeye İlişkin Yaşanan Sorunlar	Yetersizlik duygusu	16
	Uygulamaların eğitimci gözetiminde yapılamaması	12
	İnternet erişim sorunları	8
	Endişe, korku ve güvensizlik	6
	Bilgisayarda çok vakit geçirmeye ilişkin sorunlar	3
	Ev Ortamına ilişkin sorunlar	2
	Araç-gereçlere ilişkin sorunlar	2

*n katlanmıştır

Tartışma

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin temel hemşirelik becerilerini uzaktan eğitim yoluyla öğrenme durumları ve yaşadıkları sorunlar ile ilgili detaylı deneyimlerini incelemek ve bu geçişin öğrenme süreçlerini ve mesleki gelişimlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

COVID-19 pandemisi, tüm eğitim alanlarında hızlı ve köklü bir şekilde e-öğrenmeye geçişi zorunlu kılmıştır; ancak bu dönüşüm özellikle önemli düzeyde uygulamalı eğitime dayalı hemşirelik gibi alanlarda çok daha derin etkiler yaratmıştır (Koh ve Daniel, 2022; Maatuk ve ark., 2022; Haanes ve ark., 2024). Klinik ve laboratuvar uygulama, öğrencide teorik bilgi ile becerinin bütünleşmesini sağlama ve psikomotor becerinin gelişimini desteklemede önemlidir (Biçer ve ark., 2015; Dönmez ve Karaöz Weller, 2019; Şendir ve ark., 2018).

Bu çalışmada pandemi sürecinde laboratuvar ve klinik uygulama fırsatı bulamayan öğrencilerin çoğunluğunun, uzaktan eğitim ile temel hemşirelik becerilerini öğrenemediği belirlenmiştir. Literatürde konuya ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırma bulgumuzla benzerlik gösteren sonuçların elde edildiği görülmektedir (Kahyaoğlu Süt ve Küçükkaya, 2016; Karaman ve ark., 2021). Pandemi öncesi süreçte hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %87.5’inin

hemşirelikte uzaktan eğitimi onaylamadıkları, %83.5’inin “hemşirelik gibi uygulama ağırlıklı bir meslekte önemli yeri olan laboratuvar ve klinik uygulamalarda eksikliklere neden olacağını” düşündüğü ortaya çıkmıştır (Kahyaoğlu Süt ve Küçükkaya, 2016). Pandemi döneminde ise Karaman ve arkadaşlarının (2021) hemşirelik öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada, öğrencilerin %63.4’ünün uzaktan eğitim sisteminde derslerin verimliliği konusunda endişe yaşadığı; uzaktan eğitimin hemşirelik öğrencilerinde öğrenme güçlüğü, uygulama ve klinik deneyimlerde adaptasyon zorluğu, hemşirelik becerilerinin gelişme sürecinin olumsuz etkilenmesi gibi sonuçlara neden olduğu belirlenmiştir (Karaman ve ark., 2021). Bu bulgularla benzer şekilde literatürde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitimi stresli buldukları ve klinik uygulama yapamadıkları için endişeli oldukları, uygulamalı eğitim fırsatlarının azalmasının özgüvenlerini ve yetkinliklerini olumsuz etkilediği saptanmıştır (Michel ve ark., 2021; Oducado ve Estoque, 2021; Haanes ve ark., 2024). Bununla birlikte Oducado and Estoque (2021) çalışmasında, artan stresle orantılı olarak hemşirelik öğrencilerinin akademik başarılarının da düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Diğer bir çalışmada, çoğu sağlık bilimleri öğrencisinin, becerilerin en iyi laboratuvarlarda ve klinik ortamda öğrenildiğini düşündükleri, uzaktan eğitimin klinik ve teknik becerileri edinmede etkili olmadığı konusunda hemfikir oldukları bulunmuştur (Abbasi ve ark.,

2020). Hemşireliğin de içinde yer aldığı uygulamalı bilimler için, öğrencilere temel mesleki becerilerin kazandırılmasında, uzaktan eğitimin etkili bir yöntem olmadığı söylenebilir. Özellikle hemşirelik esasları dersinin öğrenim çıktılarına ulaşabilmesi için öğrencilerin temel hemşirelik uygulamalarını gözlemleyebilmeleri, öğretim elemanı veya klinik hemşiresi denetiminde yapabilmesi kritik öneme sahiptir (Gül ve ark., 2019). Ancak COVID-19 pandemisi ile birlikte ülkemizde ve dünyada senkron (etkileşimli) ya da asenkron (etkileşimsiz) olarak, zaman ve mekân sınırlaması olmadan eğitimin devam ettirebilmesinde bir zorunluluk olarak uzaktan eğitime geçilmiş ve kullanımı yaygınlaşmıştır.

Bu çalışmada uzaktan eğitimle temel hemşirelik becerilerini öğrenme sürecinde öğrenciler; çoğunlukla becerilere ilişkin yetersizlik hissettiklerini, uygulamayı eğitimci gözetiminde yapamadıkları ve bireysel olarak çözemedikleri sorunlarla karşılaştıklarını, internet erişiminden kaynaklı sorunlara maruz kaldıklarını, mesleki açıdan endişe, korku ve güvensizlik duygusu hissettiklerini ve ev ortamı ve araç-gereçlerden kaynaklı sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmadakine benzer şekilde pandemiden önce gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları, hemşirelik öğrencilerinin çoğunlukla uzaktan eğitimi benimsemediğini, laboratuvar ve klinik uygulama konusunda zorluk yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Kahyaoğlu Süt ve Küçükkaya, 2016; Koch ve ark., 2010). Yine COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin deneyimleri ve beklentilerinin incelendiği çalışmalarda, öğrencilerin uygulamaya dayalı dersleri e-öğrenme yöntemi ile anlamadıkları ve zorlandıkları (Ramos ve ark., 2020), öğrenmede güçlük yaşadıkları, klinik uygulama konusunda kendilerini yetersiz hissettikleri (Keskin Kızıltepe ve Kurtgöz, 2020), klinik uygulama yapamadıkları için endişe yaşadıkları (Michel ve ark., 2021), e-öğrenmeye yönelik tutumlarının düşük düzeyde olduğu saptanmıştır (Güven Özdemir ve Sönmez, 2020). Ayrıca literatürde yer alan diğer ulusal ve uluslararası çalışmalarda bu çalışmanın bulguları ile uyumlu sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Uluslararası çalışmalarda öğrencilerin uzaktan eğitime geçişte derslere erişim imkânı, internet erişiminin sınırlı olması ve bu sorunlar nedeniyle sınavların nasıl yapılacağı konusunda endişe yaşadıkları belirlenmiştir (Sahu, 2020; Wang, 2020). Ulusal düzeyde yapılan çalışmalarda da öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde dersleri takip

etme ve derslere katılımında sorun yaşadıkları (evde bilgisayarın olmaması, ev ortamının uygun olmaması, internet erişiminin olmaması ya da kısıtlı olması), teorik ve uygulamayı kavramada ve öğrenmede güçlük yaşadıkları (sınıf ortamının olmaması nedeniyle odaklanamama, zaman kaynaklı sorunlar, derslere aktif katılım sağlayamama) ve klinik uygulama konusunda kendilerini yetersiz hissettikleri belirlenmiştir (Keskin Kızıltepe ve Kurtgöz, 2020; Kürtüncü ve Kurt, 2020).

Pandemi sürecinde hayatın pek çok alanında ciddi etkilenimler olmakla birlikte yaşanan en belirgin değişikliklerden biri eğitim alanında gerçekleşmiştir. Henüz yeterli alt yapı, öğrenci ve öğretim elemanlarının hazıroluşluk durumları değerlendirilmeden, pandeminin neden olduğu risk ve zorunlulukla birlikte uzaktan eğitime geçilmiştir. Konuya ilişkin literatürde yer alan araştırmalar ve bu çalışmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, küresel düzeyde yaşanan salgın, öğrencileri uzaktan eğitimden kaynaklı benzer sorunlara maruz bırakmıştır. Hemşirelik eğitiminin, e-öğrenmeye hızlı geçiş sırasında karşılaştığı zorlukları diğer disiplinlerle karşılaştırdığımızda, hemşireliğin doğasının bu zorlukları önemli ölçüde artırdığı da açıkça görülmektedir (George ve ark., 2014). Temelde teorik bilgiye odaklanan disiplinlerden farklı olarak, hemşirelik esasları eğitimi profesyonel yeterlilik ve hasta bakımında kritik olan uygulamalı becerilere büyük ölçüde dayanır. Hemşirelikte yaşamsal bulguların ölçümü, ilaç uygulamaları, solunum, sindirim, boşaltım sistemine yönelik girişimsel uygulamalar, fiziksel değerlendirmeler yapma ve acil durumları yönetme gibi pratik beceriler, e-öğrenme platformları aracılığıyla tekrarlanması zor, hatta imkânsız olan bir dokunsal ve duysal geri bildirim gerektirmektedir (Ravik ve ark., 2023). Literatürde de hemşirelik esasları gibi kuramsal bilginin yanı sıra beceri kazandırmaya yönelik uygulamalı derslerde, uzaktan eğitimin dersi desteklemede etkili olabileceği ancak dersin yürütülmesinde tek başına yeterli olamayacağı (Sahu, 2020; Wang ve ark., 2020) saptanmış olup öğrencilere temel mesleki becerileri kazandırma ve bu becerilerde ustalaşma konusunda uzaktan eğitimin yetersiz kalacağı açıkça ifade edilebilir. Bu durum öğrencinin kendisini mesleki açıdan yeterli ve yetkin hissetmesine olumsuz yansiyabilirken güvenli hasta bakım uygulamaları açısından da risk oluşturabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, hemşirelik esasları dersi kapsamında temel hemşirelik becerilerini uzaktan eğitimle alan öğrencilerin büyük çoğunlukla, temel hemşirelik becerilerini öğrenemediği ve öğrenme sürecinde yetersizlik duygusu yaşadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin çoğunlukla temel hemşirelik becerilerini öğrenme sürecinde uygulamaları eğitimci gözetiminde yapamamaktan kaynaklı, bazı öğrencilerin de internet erişiminden kaynaklı sorunlar yaşadığı, mesleki açıdan endişe, korku, güvensizlik hissettiği, bilgisayar başında çok vakit geçirmekten dolayı sağlık sorunları yaşadığı ve ev ortamı ve araç-gereçlere ilişkin sorunlarla karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir.

Araştırmadan ulaşılan sonuçlar hemşirelik gibi kuramsal bilginin yanı sıra uygulamalı eğitimin ağırlıklı olduğu alanlarda psikomotor becerinin öğretiminde yüz yüze eğitimin gerekliliğini desteklemektedir. Temel mesleki yeterliliklerin kazandırılabilmesi, öğrencilerin öğretim elemanı gözetiminde, model alarak psikomotor becerileri gerçekleştirmesi ve uygun öğrenim yaşantılarıyla birlikte bu becerilerde ustalaşabilmesinde uzaktan eğitimin tek başına yeterli olmadığı açıktır. Öğrencinin, mesleki uygulamaları etkin şekilde öğrenebilmesi, kendini geliştirerek yeterli hale gelebilmesi, güvenli şekilde uygulamaları gerçekleştirebilmesi ve olumlu mesleki benlik oluşturabilmesinde uzaktan eğitimin sınırlayıcı olduğu, yüz yüze eğitimle ve uygun öğretim yöntemleriyle (demonstrasyon, simülasyon vb.), gerçek deneyimler yoluyla öğrenmenin gerçekleştirilmesi ve mesleki rolüne hazırlanmasının daha uygun olacağı söylenebilir.

Araştırmanın Etik Yönü/ Ethics Committee

Approval: Araştırmanın uygulanabilmesi için Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan etik kurul izni (Tarih: 01.03.2021, sayı: 2021/46), araştırmanın uygulandığı okuldan resmi yazılı izin (28.01.2021 tarihli ve E-34830307-605.01-2100007851 sayılı) alınmıştır.

Hakem/Peer-review: Dış hakem değerlendirmesi.

Yazar Katkısı/Author Contributions: Fikir/kavram: SÇP, BC; Tasarım: SÇP, BC; Danışmanlık: SÇP, BC; Veri Toplama ve/veya İşleme: SÇP, BC; Analiz ve/veya Yorum: BC; Kaynak Tarama: SÇP, BC; Makalenin Yazımı: SÇP, BC; Eleştirel İnceleme: SÇP, BC.

Çıkar çatışması/Conflict of interest: Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması belirtmemişlerdir.

Finansal Destek/Financial Disclosure: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Çalışma Literatüre Ne Kattı?

- Bu araştırma sonuçları hemşirelik gibi pratik becerilerin öğretiminde yüz yüze eğitimin önemini vurgulayarak, uzaktan eğitimin bu alanda tek başına yeterli olmadığını; pratik ve psikomotor becerilerin kazanımında gerçek dünya deneyiminin ve öğretmen gözetiminin önemini ortaya koymuştur.
- Çalışma, pratik becerilerin etkili bir şekilde eğitimi için yüz yüze eğitim, simülasyonlar ve demonstrasyon gibi yöntemlerin gerekliliğini ön plana çıkararak alternatif eğitim stratejilerinin önemini vurgulamaktadır.
- Ayrıca çalışma bulguları yüz yüze eğitim ve pratik deneyimlerin, öğrencilerin mesleki benliklerini güçlendirmeleri ve mesleki rollerine hazırlanmaları açısından daha etkili olduğunu göstermektedir.
- Bu sonuçlar doğrultusunda bu çalışma öğrenci deneyimlerinin ve eğitim yöntemlerinin nasıl iyileştirilebileceği konusunda gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Abbasi MS, Ahmed N, Sajjad B, Alshahrani A, Saeed S, Sarfaraz S, et al. (2020). E-Learning perception and satisfaction among health sciences students amid the COVID-19 pandemic. *Work*, 67(3), 549-556.
- American Association of Colleges of Nursing (AACN). AACN's foundation for academic nursing launches COVID-19 nursing student support fund 2020. Erişim tarihi:20.04.2022, <https://www.aacnnursing.org/about-aacn/foundation-for-academic-nursing/covid-19>
- Bentley Y, Selassie H, Shegunshi A. (2012). Design and evaluation of student-focused Elearning. *Electronic Journal of e-Learning*, 10(1), 1-12.
- Biçer S, Ceyhan YŞ, Şahin F. (2015). Hemşirelik öğrencileri ve klinik hemşirelerin klinik uygulamada öğrenciye yapılan rehberlik ile ilgili görüşleri. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 23(3), 215-223.
- Canadian Association of Schools of Nursing (CASN). Nursing education during the COVID-19 pandemic 2020. Erişim tarihi:20.04.2022, <https://www.casn.ca/2020/03/nursing-education-during-the-covid-19-pandemic/>
- Chan D. (2002). Development of the clinical learning environment inventory: using the theoretical framework of learning environment studies to assess nursing students' perceptions of the hospital as a learning environment. *Journal of Nursing Education*, 41(2), 69-75.
- Dönmez S, Weller BK. (2019). Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin aldıkları eğitime ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 42-48.

- Fernández Alemán JL, Carrillo de Gea JM, Rodríguez Mondéjar JJ. (2011). Effects of competitive computer-assisted learning versus conventional teaching methods on the acquisition and retention of knowledge in medical surgical nursing students. *Nurse Education Today*, 31(8), 866-871.
- Forbes H, Oprescu FI, Downer T, Phillips NM, McTier L, Lord B, et al. (2016). Use of videos to support teaching and learning of clinical skills in nursing education: A review. *Nurse Education Today*, 42, 53-56.
- Gautam R, Sharma M. (2020). 2019-nCoV pandemic: A disruptive and stressful atmosphere for Indian academic fraternity. *Brain Behavior Immunity*, 88, 948-949.
- George PP, Papachristou N, Belisario JM, Wang W, Wark PA, Cotic Z, et al. (2014). Online eLearning for undergraduates in health professions: a systematic review of the impact on knowledge, skills, attitudes and satisfaction. *Journal of Global Health*, 4(1), 010406.
- Giovannella, C. (2020). Effect induced by the Covid-19 pandemic on students' perception about technologies and distance learning. *Ludic, Co-design and Tools Supporting Smart Learning Ecosystems and Smart Education*, 197, 105-116.
- Güven Ozdemir N, Sonmez M. (2021). The relationship between nursing students' technology addiction levels and attitudes toward e-learning during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Perspectives in Psychiatric Care*, 57(3), 1442-1448.
- Gül Ş, Tarakçıoğlu Çelik GH, Arslan S, Basit G. (2019). Hemşirelik Esasları Dersi klinik uygulaması sırasında gerçekleştirilen temel hemşirelik uygulamalarının değerlendirilmesi: retrospektif bir çalışma. *Sağlık ve Toplum*, 29(1), 54-64.
- Haanes GG, Nilsen E, Mofossbakke R, Wighus M, Ravik M. (2024). Digital learning in nursing education: lessons from the COVID-19 lockdown. *BMC Nursing*, 23, 646.
- Hemşirelik Eğitimi Derneği (HEMED). Önemli duyuru 2020. Erişim tarihi: 26.04.2022, <https://www.hemed.org.tr/onemli-duyuru/>
- Hsieh HF, Shannon SE. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- İlaslan N, Demiray A. (2021). Koronavirüs 2019 pandemi sürecinde hemşirelik eğitimi: belirsizlikler ve öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(2), 171-176.
- Karaman F, Çakmak S, Yerebakan AN. (2021). Covid-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin eğitimi: uzaktan eğitim süreci ve etkileri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15, 571-580.
- Keskin Kızıltepe S, Kurtgöz A. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisi sürecinde aldıkları uzaktan eğitime yönelik tutum ve görüşlerinin belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(74), 558-566.
- Krippendorff K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage Publications.
- Kurnaz E, Serçemeli M. (2020). Covid-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve muhasebe eğitime yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(3), 262-288.
- Kürtüncü M, Kurt A. (2020). COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 66-77.
- Koch J, Andrew S, Salamonson Y, Everett B, Davidson PM. (2010). Nursing students' perception of a Web-based intervention to support learning. *Nurse Education Today*, 30(6), 584-590.
- Koh JHL, Daniel BK. (2022). Shifting online during COVID-19: a systematic review of teaching and learning strategies and their outcomes. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 19(1), 56.
- Lister M, Vaughn J, Brennan-Cook J, Molloy M, Kuszajewski M, Shaw RJ. (2018). Telehealth and telenursing using simulation for pre-licensure USA students. *Nurse Education Practice*, 29, 59-63.
- Lu H, Stratton CW, Tang YW. (2020). Outbreak of pneumonia of unknown etiology in Wuhan, China: The mystery and the miracle. *Journal of Medical Virology*, 92(4), 401-402.
- Maatuk AM, Elberkawi EK, Aljawarneh S, Rashaideh H, Alharbi H. (2022). The COVID-19 pandemic and E-learning: challenges and opportunities from the perspective of students and instructors. *Journal of Computing in Higher Education*, 34(1), 21-38.
- Massey D, Byrne J, Higgins N, Weeks B, Shuker MA, Coyne E, et al. (2017). Enhancing OSCE preparedness with video exemplars in undergraduate nursing students. A mixed method study. *Nurse Education Today*, 54, 56-61.
- Michel A, Ryan N, Mattheus D, Knopf A, Abuelezzam NN, Stamp K, et al. (2021). Undergraduate nursing students' perceptions on nursing education during the 2020 COVID-19 pandemic: A national sample. *Nursing Outlook*, 69(5), 903-912.
- National Association of School Nurses (NASN). Coronavirus Disease 19- Talking points for school nurses 2020. Erişim tarihi: 20.04.2022, <https://www.nasn.org/blogs/nasn-profile/2020/02/26/coronavirus-19-message-to-school-nurses>
- Oducado RMF, Estoque HV. (2021). Online Learning in nursing education during the COVID-19 pandemic: stress, satisfaction, and academic performance. *Journal of Nursing Practice*, 4(2), 143-153.
- Ramos-Morcillo AJ, Leal-Costa C, Moral-García JE, Ruzafa-Martínez M. (2020). Experiences of nursing students during the abrupt change from face-to-face to e-learning education during the first month of

- confinement due to COVID-19 in Spain. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(15), 5519.
- Ravik M, Nilsen ER, Wighus M, Mofossbakke RG, Haanes GG. (2023). Clinical placement education during the coronavirus disease 2019 pandemic shapes new nurses: A qualitative study. *International Journal of Nursing Studies Advances*, 17(5), 100145.
- Sahu P. (2020). Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): Impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus*, 12(4), e7541.
- Subaşı M, Okumuş K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Süt HK, Küçükaya B. (2016). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 13 (3), 235-243.
- Şendir M, Çelik S, Dişsiz M, Güney R, Açıksöz S, Kolcu M, ve ark. (2018). Hemşirelik eğitimi ve uygulamasında yeni bir yaklaşım: hemşirelik eğitimi ve uygulamasının bütünleşmesi. *Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 92- 99.
- Ulusoy MF, Görgülü RS. (1996). *Hemşirelik Esasları Temel Kuram, Kavram, İlke ve Yöntemler Kitabı*. 2. Baskı, Ankara, 72 TDFO Ltd. Şirketi, p.12.
- Uzelli Yılmaz D. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde hemşirelik beceri öğretiminin sürdürülmesine yönelik hemşire eğitimcilerinin deneyimleri: Kanada McMaster Üniversitesi Örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 425-431.
- Verma A, Verma S, Garg P, Godara R. (2020). Online teaching during COVID-19: Perception of medical undergraduate students. *Indian Journal of Surgery*, 27, 1-2.
- Wang C, Cheng Z, Yue X-G, McAleer M. (2020). Risk Management of COVID-19 by Universities in China. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(2), 36.
- World Health Organization (WHO). WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic 2020. Erişim tarihi: 20.04.2022, <https://bit.ly/35KytdL>